

Brott och straff i statarmiljö

– Jan Fridegårds *En natt i juli*

Birthe Sjöberg

År 1933 fick Jan Fridegård tillsammans med Moa Martinson och Ivar Lo-Johansson epitetet ”statarförfattare”. Samma år hade de gett ut varsin roman: Fridegård *En natt i juli*, Martinson *Kvinnor och äppelträd* och Lo-Johansson *Godnatt jord*. Detta skedde 12 år innan statsystemet avskaffades. I efterhand framfördes åsikter om att deras berättelser hade medverkat till en opinion mot systemet. Som exempel kan nämnas att professor Ingemar Algulin i *Litteraturens historia i Sverige* hävdar att statarförfattarna verkade ”påskyndande och moraliskt väckande” i frågan. Skildringarna av statarnas liv skulle ha bidragit till en avsky mot deras föråldrade och förtryckande arbetssituation.

Vad gäller Fridegårds debutroman *En natt i juli*, som är föremål för min analys, kan man – trots eftermälet – diskutera om det rentav är något annat än statarmotivet som är det centrala i berättelsen. Intressant är att 1933 då statsystemet fortfarande existerade, fanns det faktiskt förläggare och recensenter som varken uppmärksammade statarmotivet eller någon politisk, social tendens i Fridegårds roman. Tor Bonnier, som läste manuset inför publiceringen, kallade *En natt i juli* för ”bondeskildring” och ”litterär roman” (Peurell 1998: 62). I recensionerna hände det att man betraktade romanen som enbart en kriminalhistoria (Peurell 1998: 64). Reaktionen är emellertid inte helt överraskande, om man beaktar romanens struktur. Erik Peurell (1998: 63), som genomfört en litteratursociologisk studie av Fridegårds författarskap, noterar att berättelsens uppläggning är som en ”fallbeskrivning av hur sociala omständigheter orsakar brott”.

Min avsikt är inte att reducera romanens kritiska udd som påstås ha bidragit till statsystemets avskaffande utan att lyfta fram berättelsens mångfald vad gäller

politiska, psykologiska och existentiella frågeställningar. Dessa stärker intrycket att Fridegårds roman sträcker sig bortom arbetarlitteraturens kanon. I centrum för min analys av *En natt i juli* står alltså inte endast berättelsens budskap utan också ordval, person- och miljöbeskrivningar samt hur de bidrar till djupare förståelse av texten.³¹ I analysen kommer berättelsen att betraktas som fiktiv. Hänsyn till de biografiska spåren kommer att negligeras. Boken utgavs som roman och har mest sannolikt av många också lästs som en sådan.

Huvudperson i *En natt i juli* är statarpojken Johan From. I första fjärdedelen av texten skildras hans barndom och uppväxt. Därmed fördjupas bilden av huvudpersonen och den omgivande miljön. Den sjuårige Johan beskrivs som en udda, nästan alienerad gosse: ”Han brydde sig inte om hästar och maskiner som brodern och de andra pojkarna. Han gick hellre ensam utefter dikesrenarna så långt att han inte såg byn” (Fridegård 1933: 13).³²

Resten av handlingen utspelas i berättelsens nutid. Som tonåring har Johan blivit alltmer oengagerad i lantarbetet. Han vill bort från statarlivet och tror sig se en möjlighet till det när statarna går ut i strejk. Johan ansluter sig till strejkbrytarna efter det att godsägaren antytt ett löfte om finansiellt stöd till framtida studier om han inte deltar i strejken. Dessutom förtränger Johan de vaga känslor han hyst för statarflickan Ester och riktar i stället sitt intresse mot godsägarens dotter. Med andra ord: han distanserar sig från allt som inte gynnar hans framtidsplaner.

Utmärkande för skildringen av Johans strejkbryteri är att berättarrösten inte är neutral utan tycks ta ställning *mot* strejken. Detsamma gäller familjens repliker angående Johans strejkbryteri. Här förekommer inga fördömanden. Fadern säger: ”Jag lät dig göra som du ville och var och en svarar för sitt här i livet” (84). Dessutom är Johan själv imponerad av strejkbrytarna vilka för honom framstår som världsvana: ”Det var inte tu tal om att de var kvicka och bildade karlar. En kunde tala tyska, en

³¹ I en recension av Peurells *En författares väg i Samlaren* efterlyser Jean-François Battail (1999: 111 f.) just en ingående studie av texternas språkliga och stilistiska uttryck. För övrigt lovordar han Peurells gedigna avhandling.

³² I fortsättningen anges sidhänvisningarna till romanen i parenteser utan angivande av författarnamn och år.

blåsa flöjt och en visste vad gullvivan hette på latin. En hade varit i Köpenhamn [...]” (85).

Trots det ovan sagda skulle man kunna förmoda att orsaken till att Johan senare slår ihjäl en strejkbrytare är att han ändrat uppfattning och ställt sig på lantarbetarnas sida – men så är det inte. Anledningen är i stället att strejkbrytaren har en träff med Johans tidigare flickvän, Ester. När Johan råkar se dem tillsammans på väg in i skogen, väcks hans svartsjuka. Han följer efter. Chockad får han bevittna hur strejkbrytaren försöker våldta Ester. Han överfaller mannen och slår honom upprepade gånger i huvudet med ett vedträ. Denne faller död ned och Ester springer därifrån.

Johan gömmer liket, och från och med nu förstärks hans utanförskap. Händelserna väller över honom i vågor: ”Och så bredde den förfärliga sanningen ut sig i gräset framför honom. Han hade mördat en människa” (102). Skräcken leder till att han upplever världen som totalt främmande och likgiltig: ”Hur kunde solen skina som vanligt och korna beta så stilla när han var så gränslöst olycklig” (102). Men så stramar han upp sig och försöker vara rationell. Han rekapitulerar dådet för sig själv samt försöker ena stunden att förneka det, andra att ursäkra det: ”Det här var snarare ett slagsmål med olycklig utgång. Fanns det en karl i hela världen som kunde stå och höra hur hans flicka våldtogs och inte göra som han?” (103)

Nu blir kommentarer om solens likgiltighet och djurens oskuldsfullhet återkommande i berättelsen. Längre fram när Ester dör i lungshot görs exempelvis följande reflektion: ”Och solen bredde ett gult, moget flin över trakten och var alldeles oberörd av att Ester aldrig skulle synas mera. Han kände förintelsehotet för första gången, han gick utåt fälten, öppnade och knöt händerna och andades stötvis” (148).

Tidigare forskare är överens om att Jan Fridegård läste och tog intryck av 1800-talets ryska författare, särskilt Anton Tjechov, Ivan Turgenjev och Maksim Gorkij, men även Fjodor Dostojevskij och Lev Tolstoj.³³ Fridegård tilltalades framför allt av de realistiska beskrivningarna av händelser och människor som fördjupades av psykologiska och existentiella inslag. I *En natt i juli*, särskilt efter dråpet av

³³ På Jan Fridegårdssällskapets hemsida finns en länk till en kandidatuppsats skriven av Agardh Hjärne (2022).

strejkbrytaren, är Dostojevskij märkbart närvarande. Johan betar sig nämligen på ett sätt som påminner om Raskolnikovs, den unge studenten i *Brott och straff*. Tankarna hos de båda unga männen går från rationalitet till känslor, vilket till slut leder till ett behov att erkänna brottet och ta straffet.

Först resonerar Johan med sig själv om att det egentligen inte ens var något dråp. Strejkbrytaren hade naturligtvis varit klen och därför inte tålt slagen. Därefter försöker han intala sig att det var en fullständigt normal reaktion att ge sig på mannen. Han misslyckas emellertid och grips åter av ångest: ”Med kväljande ängslan i bröstet gick Johan vidare mellan träden. Det var han som var skulden till allt detta. ’Din broders blod ropar till mig från jorden’, stod det i bibeln” (130).

Här finns en likhet mellan Johans och Raskolnikovs religiösa insikter. Båda inser att ett dråp eller mord inte endast är ett brott mot offret utan mot hela ”Guds skapelse” – det vill säga allt, från lågt till högt. Dödandet kan därför aldrig – oavsett offrets beteende – vara befogat. Johan liksom Raskolnikov känner Guds fördömande. När han förstår vidden av sitt dåd, går han snyftande fram till en betande kalv. Den ”lickade igenkännande hans blus och blåste frän gräslukt i synen på honom.” Kalvens beteende ökar skuld känslorna. Han försöker återgå till ett rationellt tänkande men misslyckas. Huvudet är ett ”enda stort virrvarr: kniven, länsman, Esters ben, din broders blod, liklukten, jag ville inte slå ihjäl honom” (130).

Det är emellertid inte endast likheten mellan de båda unga människors reaktioner efter mordet som leder tankarna till *Brott och straff* utan också vem och varför de mördar. I Dostojevskijs roman dödas två kvinnor. Det första offret är en kvinnlig pantlånare. Mordet är välplanerat. Det genomförs utan moraliska betänkligheter eftersom Raskolnikov anser att hon är en vidrig parasit som lever på olyckliga människor. Det andra mordet är oplanerat. Offret är kvinnans beskedliga syster som råkar bli vittne till mordet och därför slås ihjäl. Mordet på systemen skakar om Raskolnikov och får senare stor betydelse för hans väg mot självangivelsen hos polisen och det efterföljande straffet.

Även Johan dödar två människor. I hans fall sker det emellertid i omvänd ordning. Dödandet av strejkbrytaren är oplanerat och sker under affekt när han ser dennes övergrepp på Ester. Det andra är ett regelrätt mord. Det sker efter det att han blivit utsatt för utpressning av en girig gammal man som fått veta att han slagit ihjäl strejkbrytaren. Penningsumman som mannen begär motsvarar en halv årslön för en

statare och är omöjlig att skaffa fram. De moraliska spärrarna släpper vilket leder till att Johan med tillfredsställelse kan planera mordet på den gamle mannen:

Hans fingrar krökte sig ofrivilligt när han tänkte på den smala fågelhalsen som stack upp ur den åldersgröna rocken. Vid kvällsvarden frossade han vid tanken på att få stuva ned gubben i en grop och sedan lägga jord och stora stenar över den lappade och smutsiga figuren. Då skulle nog den tandlösa, smutsiga truten hålla inne med hemligheten. (180 f.)

Trots planeringen blir det svårt att genomföra dådet. När Johan möter den girige mannen känns det otänkbart. Raseriet hade försvunnit och det blev omöjligt att döda honom: ”Det var en annan sak att slå ihjäl en brytare som låg ovanpå Ester”, resonerade han (183). Men efter det att gubben ger honom ett slag med sin käpp kommer ursinnet över Johan igen. Han kan inte hejda sig längre och väser: ”Slår du mig, ditt gamla kadaver” (183). Nu kan Johan strypa mannen.

Men morgonen därpå går Johan till länsmannen och anmäler sig själv för mord. Han säger: ”Det var jag som slog ihjäl brytaren förra sommaren och i natt har jag strypt skräddar Blom i fattigstugan.” Han tillägger – och här skiljer han sig från Raskolnikov – ”Jag ångrar mig inte” (187).

Här slutar berättelsen emellertid inte. När Johan blir inlåst hos länsmannen vaknar plötsligt en längtan efter frihet inom honom. Han lyckas rymma och tycks undkomma dem som jagar honom. Men så upptäcker han att den unge statare som tidigare blivit misstänkt för mordet på Ester är honom på spåren. Upptäckten blir till den grad omskakande att han villigt tar sitt straff. ”Det syntes ju tydligt att nu hade andra makter blandat sig i leken” (189 f.). Han känner också att det är rättvist att den som funnit honom är den unge mordmisstänkte mannen som fått lida för hans skull. Han säger därför: ”Nu skall du få ta mig så får du litet plåster på såren” (190).

I berättelsens slut framställs Johan som isolerad – endast omgiven av en likgiltig natur och sensationslystna människor.

Septemberluften var glasklar och träden skiftade i gulrött efter den första frostnatten. En frisk, syrlig lövlukt steg upp från marken. Överallt i stugorna tittade barn och kvinnor nyfiket ut på den tysta gruppen av män som gick mot länsmansbostället. Mitt i gruppen gick Johan.

Till skillnad från *Brott och straff* är slutet olyckligt – eller rättare: romanen slutar med ett indirekt konstaterande att människan är en främling i världen – inte som i

Dostojevskijs där Raskolnikov lever i frid med Gud och världen. Därmed befinner sig Fridegårds text närmare de senare franska existentialisterna än *Brott och straff*. Människorna hyser inte medlidande med varandra, och naturen är isolerad från människan. Endast en sak tröstar Johan och det är att hans far inte ser honom föras till länsmannen.

En natt i juli och *Brott och straff* skulle kunna sammanfattas på följande sätt: En ung man dödar två människor. Det ena mordet är planlagt, det andra sker under affekt. Hans gradvisa insikt i sitt brott och hans önskan att bekänna löper därefter som en röd tråd genom berättelsen.

Att Fridegård har läst just *Brott och straff* är troligt men svårt att belägga. När Peurell tar upp de ryska författarna nämner han inte *Brott och straff*. Å andra sidan framhåller han att det egentligen inte går att ta reda på vilka böcker Fridegård haft tillfälle till att läsa. En del bibliotek som han nyttjade hade nämligen inga lånejournaler. Dessutom hade Fridegård andra möjligheter att få tag i böcker. Vid samma tid som han började skriva *En natt i juli* ägde han ett antikvariat. Där hade han möjlighet att läsa allt han fann intressant.³⁴

Avsikten med min korta text om *En natt i juli* är emellertid inte att utreda Fridegårds beläsenhet. I stället är avsikten att med hjälp av en välkänd roman försöka öppna hans text och blottlägga ett djupare existentiellt motiv bortom arbetarlitteraturens givna repertoar. Romanen är omskakande, vilket inte minst Albert Bonnier påpekade i sitt brev till Fridegård i samband med utgivningen. Bonnier hade först tvekat att publicera den: ”Det är ju nämligen en ganska ruskig bok och det är en mörk och ohygglig historia Ni berättar. Det är därför mer än möjligt att kritiken, och framför allt publiken, kommer att ställa sig så pass oförstående att framgången kan bli diskutabel” (Furuland 1967: 37). Trots denna osäkerhet inför hur mottagandet skulle bli gratulerar Bonnier honom till boken och meddelar att den kommer att ges ut.

Men en rimlig fråga är om *En natt i juli*, oaktat min argumentering ovan, ändå inte kan läsas som en ”statarroman”, det vill säga en skildring av lantarbetarna som kollektiv? Svaret ger Fridegård delvis själv. I en kort artikel från 1945 där han

³⁴ Han ägde antikvariatet från 1930 till 1932 då han blev vräkt eftersom han inte kunde betala hyran. En bidragande orsak till den dåliga ekonomin var att lokalen på Linnégatan 42 i Stockholm drabbades av en vattenläcka (Karlsson & Fridegård 2017: 41).

kommenterar sitt skrivande, för han ett resonemang som skulle kunna rättfärdiga en tolkning av hans roman som *både* "statarroman" *och* "psykologisk, existentiell berättelse". Han skriver:

Kollektivromanen som skulle avspegla massornas kamp för bättre villkor, har efterlysts mer än en gång under de sista åren. Men frågan är om den skulle nå djupare eller slå hårdare än beskrivningen av en enda individ och hans strider. Även här kan väl mångfalden speglas i enheten – det stora i det lilla. De enstaka författarna kommer från olika folkskikt och beskriver sig själva sant och riktigt, så blir även på det sättet massornas liv skildrat, kanske djupare än i den efterlysta kollektivromanen. Utan att någon av trettioårsförfattarna väl siktar direkt på det har de tillsammans åstadkommit ett slags kollektivskildring av det moderna samhället, som nog inte har många motstycken i andra länders litteratur. Och detta genom att skriva om sig själva. (Fridegård 1945: 40)

Utan tvekan skildras statarmiljön ingående i romanen. Den finns där som en självklar bakgrund till skeendet, nästan som en scenografi. Det är i statarmiljön som Johan Froms öde skildras. Naturligtvis bidrar den, precis som scenografin i en pjäs, till tolkningen. Men en fråga man kan ställa är hur stor betydelse miljöbeskrivningen har för förståelsen av Johans karaktär och agerande. Kan man, som Peurell (1998: 64) anser, bli övertygad om att de sociala omständigheterna orsakar brott? Är det verkligen miljön, så som den beskrivs, som ger förklaringen till att Johan blir en mördare?

Jag menar att det saknas en säker länk mellan miljöbeskrivningen och våldshandlingarna i Fridegård's roman. Johans begångna dråp och mord kunde lika gärna ha skildrats i en miljö bestående av industriarbetare, medel- eller överklass. Det statarmiljön bidrar till i *En natt i juli* är att den indirekt förklarar varför Johan känner sig udda och vill därifrån. Att det är just en strejkbrytare som Johan dödar har inte någon betydelse i sig. Det kunde lika väl ha varit någon annan utan att berättelsen hade ändrats.

Vad kan det då vara i berättelsen som har fått kritiker att inte endast föra samman den med Moa Martinsons och Ivar Lo-Johanssons romaner utan också anse att den liksom dessa bidrog till att väcka en opinion mot statsystemet? Att lyfta fram "mordet på strejkbrytaren" som orsak är, vilket jag försökt visa, inte övertygande. Däremot hade skildringen av strejken kunnat bli ett övertygande inlägg i kritiken av statarnas arbets- och levnadsförhållanden. Men orsakerna till strejken utvecklas inte i berättelsen. Den framställs inte positivt och inte heller som ett bra vapen i kampen mot orättvisorna. I

stället sägs det att den har inletts därför att facket gett ”order” om det. Till detta kommer att några av arbetarna framställs som motvilliga att ställa upp. En återkommande invändning från framför allt de äldre, däribland Johans far, är att om de strejkar får djuren lida för ”folks mellanhavanden och djävlskaper” (56).

Det finns emellertid några ordväxlingar i texten som lyfter fram den usla miljö som statarna var utsatta för. En sådan är när Bredlund, som är den lokale strejkledaren, säger:

Allt vad vi begär är att få så mycket för vårt arbete så vi kan leva som människor. I tre års tid har jag tiggat patron om att få taket lagat så att det inte regnar ner i snoken på mig om nätterna och svinhuset brädfodrat så jag slipper få grisen lungfrusen varenda vinter.

– Ja så är det, bekräftade flera röster i gruppen. (57)

Ett annat exempel är när godsägaren med hot i blicken säger: ”Inom en månad ska ni vara vräkta ur era bostäder. Jag ska ta hit villigt folk som lyder och arbetar” (60). Det är strejkbrytarna han syftar på. De ska hämtas från Stockholm till godset.

En på den tiden avskydd lag för fackligt aktiva nämns i avsnittet om strejken, men den kommenteras inte vidare. Det enda som står att läsa är att patronen ilsket skriker följande åt statarna som upprört betraktar de anländande strejkbrytarna: ”Vad står ni här för?” och ”Ni kan väl Åkarpslagen?” (62) Om Fridegård hade utvecklat det auktoritära förtryck som lagen tjänade och om han rentav hade lyft in en ordväxling som förtydligade att lagen understödde strejkbrytarna helt och hållet, då hade de strejkande statarnas kamp rättfärdigats. De strejkande fick nämligen enligt lagen inte ingripa eller ens tala till brytarna. Detta framgår alltså inte i romanen men lagen var säkerligen känd av de flesta på 30-talet. Den upphörde först 1939 och var avskydd av de fackligt anslutna arbetarna.³⁵

Det sammantagna intrycket blir att strejk är ett dåligt verktyg i den fackliga kampen – trots de inslag i skildringen som väcker sympatier för statarna situation. Intrycket förstärks av att ordet ”arbetsvillig” används genomgående av berättaren. I dialogerna låter Fridegård denna omskrivning användas av patronen, patronens dotter, länsmannen och handlaren – aldrig av statarna. Valet som Fridegård gör, nämligen

³⁵ Åkarpslagen, som gällde åren 1899–1938, gjorde det olagligt för arbetare att hindra strejkbrytare och att ens tala till dem.

att låta berättaren liksom överheten använda ”arbetsvillig” och inte ”strejkbrytare”, ger intrycket att han har tagit ställning till innebörden av ordet och valt den enligt överheten hedersamma varianten. Det är svårt att tro något annat eftersom valet ger intryck av att vara väl genomtänkt. Redan tidigt i texten skildras nämligen en dialog som förtydligar ordens innebörd samt i vilken sida i kampen de hör hemma. När Johan säger: ”Men inte kan jag bli strejkbrytare!” replikerar patronens dotter: ”Använd inte det hemska ordet! Jag hatar det. Det heter arbetsvillig och är en heder att vara” (81).

Vid en tolkning av hur strejken framställs i texten blir således resultatet att strejk är förkastlig. Det finns ett antal exempel som styrker en sådan slutsats. Ett är att Johans far, den sympatiske From, är skeptisk till strejken. Ett annat är att strejken är påtvingad av facket vilket tydliggörs när några av de strejkande säger till From och hans arbetskamrat att de *måste* strejka eftersom det är en ”order från förbundsstyrelsen” (72). Ett tredje exempel i texten som talar mot strejken och samtidigt framställer den som ett verkningslöst vapen, finns i samband med att den avblåses. Berättaren gör då följande kommentar: ”Parterna hade enats och statarna återgick till arbetet på ungefär samma villkor som förut” (158).

I romanen ges ytterligare exempel på facket som en auktoritär organisation. Ett sådant är ordväxlingen mellan ledaren Bredlund och Johan som efter att ha varit strejkbrytare nu vill återgå till sitt gamla jobb:

- Du tar det för lätt du, Johan. Du måste göra offentlig avbön så ska vi ta opp saken på mötet.
- I helvete ber jag! Ska jag stå där som en stackare och hela mötet glo illa eller flina åt mig?
- Ja, det är du väl inte för god till. Du har förbrutit dig och får taga följen.
- Jaså, jag får det. Liksom inte vem som helst utav er åkt dit om ni hade varit frestade som jag! (150)

Tolkningen att strejken framställs kritiskt i romanen förstärks av att Johans strejkbryteri endast fördöms av strejkledaren och de fackligt engagerade – inte av de övriga lantarbetarna eller berättaren. Johans agerande förklaras och näst intill ursäktas med att han tänker på sin framtid.

Men om det nu inte är mordet på strejkbrytaren, meningsutbytet vid strejken, eller statarpojken Johans utveckling från oskyldigt barn till brottslig sjuuttonåring som

väckt läsarnas kritik mot statsystemet, vad är det då? Vad finns kvar, jo miljöbeskrivningarna. Dessa är rika på övertygande detaljer som känns autentiska. Miljön skildras därtill med både självklarhet och nyansering vilket visar att Fridegård har levt i en sådan miljö. Här beskrivs minnen som inte endast gäller fattigdomen och misären utan också glada och ljusa händelser. Fattigdomen finns där visserligen hela tiden men glöms emellanåt av någon glad lek, några busstreck, en efterlängtd bit mat, förälskelse, någon kul person och så vidare. Den delen är i *En natt i juli* utan tvekan tankeväckande. Just detta att statarmiljön beskrivs som en hemmiljö, inifrån, av en författare med erfarenhet från umbärandena och vardagens ljusglimtar har stor betydelse för en medkännande läsoplevelse.

Romanen väcker sympati för de illa behandlade människorna som skildras, men förmodligen inte på samma sätt som 1933 då romanen dessutom kom att bli ett inlägg i kritiken av just statsystemet. Vi får en inblick i lantarbetarnas hårda liv under det tidiga 1900-talet och på så vis bidrar den till vårt kollektiva minne. Därtill kommer ytterligare anledningar till att romanen lever. Den skänker läsaren en inblick i frågor som berör oss alla: en ung människas slingrande väg mot mognad samt frågor kring existensen – men också, tack vare miljöbeskrivningen, en påminnelse om att det finns likheter inte bara med dagens utsatta miljöer i Sverige och utomlands utan också historiska sådana. I *En natt i juli* – liksom i klassiker som Dostojevskijs *Brott och straff*, Émile Zolas *Germinal* eller Charles Dickens *Hard Times* – skildras en fattig, smutsig miljö som uppvisar och avslöjar de sociala orättvisorna i samhället samtidigt som man får en djup inblick i frågor om girighet, svek, kärlek och människans förhållande till existensen. I detta dubbla perspektiv framstår *En natt i juli* förvisso som arbetarlitteratur men befinner sig samtidigt bortom arbetarlitteraturens kanon.

Källor

Battail, Jean-François 1999. Recension av Erik Peurells *En författares väg*. I *Samlaren*, 120: 111–112.

Furuland, Lars (red.) 1967. *Brev till Jan. Brev och dokument ur Jan Fridegårds samling i Uppsala universitetsbibliotek*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Fridegård, Jan (1943) 1969. *En natt i juli*. Stockholm: Bonniers.

Fridegård, Jan 1945. ”Utan rubrik”. I *Avsikter. Arton författare om sina verk*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.

- Hjärne, Agardh (2022). "Jan Fridegård och de stora ryssarna". Kandidatuppsats vid avdelningen för Litteraturvetenskap, SOL-centrum, Lunds universitet, 13.01.
https://www.jan-fridegard.se/_project/_private/userAssets/918317b57931b6b7a7d29490fe5ec9f9/agardh-hjarne.-jan-fridegard-och-de-stora-ryssarna.pdf (hämtat 26.09.2023)
- Karlsson, Mats O. & Aase Fridegård Penayo, 2017. *Jan Fridegård. En minnesbok*. Enköping: Jan Fridegårdsällskapet.
- Peurell, Erik 1998. *En författares väg. Jan Fridegård i det litterära fältet*. Hedemora: Gidlunds förlag.